

ORCID 0009-0008-1396-2088

МОСКАЛЕНКО Дмитро

аспірант кафедри теорії і методики
фізичного виховання і спорту,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі,
м. Переяслав, Україна

MOSKALENKO Dmytro

Postgraduate, the Department of Theory and
Methods of Physical Education and Sports,
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav,
Pereiaslav, Ukraine

✉ dmitry.moskalenko85@gmail.com**СТАВЛЕННЯ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ****TEACHERS' ATTITUDE TO THE PROBLEM OF FORMING THE PERSONAL PHYSICAL CULTURE OF SCHOOL STUDENTS****Анотація.**

Вступ. У статті представлено результати соціологічного опитування учителів щодо можливостей формування фізичної культури особистості учнів засобами і організаційними формами фізичного виховання, визначено ступінь розуміння структурних компонентів особистої фізичної культури.

Мета дослідження – визначити ставлення учителів до проблеми формування фізичної культури особистості школяра.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури; педагогічний експеримент; соціологічні методи, методи математичної статистики.

Результати дослідження свідчать, що більше половини учителів (69,2%) мають уявлення про зміст реформ, які відбуваються в освіті і, зокрема, торкнулися фізкультурної галузі, а також ознайомлені зі стандартом «Нова українська школа» (79,5%). Тільки 52,6% опитаних вважають, що стандарт середньої освіти фізкультурної галузі здатен сприяти вирішенню завдань, пов'язаних із особистісним розвитком підлітків, але майже всі учителі (98,7%) вказують, що процес фізичного виховання впливає на особистісний розвиток школяра. При цьому визначено, що основними компонентами особистої фізичної культури майже всі учителі вважають фізичну складову (97,4%) і психофізичні властивості (89,7%). Значно менша частина опитаних відносять до структури фізичної культури особистості ще й соціальну і духовну складову, психічні властивості, спрямованість діяльності, когнітивну сферу, характер і темперамент, здібності. Крім того, респонденти надають різний ступінь значущості використанню організаційних форм фізичного виховання, зокрема, недостатню роль у формуванні фізичної культури особистості вбачають у сімейному фізичному вихованні (57,7%) та самостійних заняттях фізичними вправами (51,2%). Це дає підстави для розроблення структури і змісту вказаних форм фізичного виховання з метою формування особистої фізичної культури учнів шкільного віку.

Висновки. Проведене опитування учителів продемонструвало спільні думки щодо можливостей фізкультурної галузі у формуванні фізичної культури особистості школяра. Проте визначено певні розходження у визначенні складових компонентів особистої фізичної культури, не в повній мірі враховується її комплексний характер і вплив на фізичну, психічну, соціальну, духовно-ціннісну сфери розвитку учня.

Ключові слова: фізична культура особистості, школярі, учителі, структура.

Annotation.

Introduction. The article presents the results of a sociological survey of teachers regarding the possibilities of forming personal physical culture of students by the means and organizational forms of physical education, and the degree of understanding of the structural components of personal physical culture is determined.

The purpose of the study is to determine the teachers' attitude to the problem of formation of students' personal physical culture.

Research methods: analysis of scientific and methodical literature; pedagogical experiment; sociological methods, methods of mathematical statistics.

The results of the study show that more than half of the teachers (69.2%) have an idea of the content of the reforms that are taking place in education and, in particular, affected the field of physical

education, and are also familiar with the "New Ukrainian School" standard (79.5%). Only 52.6% of respondents believe that the standard of secondary education in the field of physical education is capable of contributing to solving tasks related to the personal development of adolescents, but almost all teachers (98.7%) indicate that the process of physical education affects the personal development of schoolchildren. At the same time, it was determined that almost all teachers consider the physical component (97.4%) and psychophysical properties (89.7%) to be the main components of personal physical culture. A much smaller part of the respondents attribute to the structure of individual physical culture also the social and spiritual component, mental properties, direction of activity, cognitive sphere, character and temperament, abilities. In addition, respondents attach varying degrees of importance to the use of organizational forms of physical education, in particular, they see an insufficient role in the formation of personal physical culture in family physical education (57.7%) and independent physical exercises (51.2%). This gives grounds for developing the structure and content of the specified forms of physical education with the aim of forming the personal physical culture of school-aged students.

Conclusions. The conducted survey of teachers demonstrated common opinions regarding the possibilities of the physical education field in the formation of the physical culture of the student's personality. However, there are certain differences in the definition of the components of personal physical culture, its complex nature and impact on the physical, mental, social, spiritual and value spheres of the student's development are not fully taken into account.

Key words: personal physical culture, schoolchildren, teachers, structure.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах інтенсивного перетворення суспільства, зокрема сфери освіти, все більшу значимість і актуальність набуває потреба у фізично і психічно здоровому молодому поколінні, у формуванні повноцінних членів людської спільноти, здатних успішно функціонувати, розвиватися й соціалізуватися в процесі міжособистісної взаємодії. Важливо, щоб кожен член суспільства правильно ставився до свого здоров'я, своїх фізичних рис і здібностей, розумів їх особисте і соціальне значення, відчував і реалізував внутрішню потребу в фізичній і духовній досконалості [5, 8, 12].

У той же час, існують проблеми постійного погіршення здоров'я учнів і недостатньої готовності вчителів фізичної культури до формування в них ціннісного ставлення до власного здоров'я [5, 14].

Фізична культура, як відомо, є першим і основним видом культури, яка формує особистість. Вона тісно пов'язана з багатьма галузями людської діяльності й тому формування здорового покоління з властивими йому біологічними та соціальними функціями є особливо важливим на сучасному етапі становлення України [1, 2].

Існує низка факторів, які сприяють формуванню фізичної культури особистості або гальмують цей процес. Більшість психологів вказують на те, що людина не народжується особистістю, а стає нею в процесі свого розвитку. При цьому, значення мають саме рушійні сили розвитку, зокрема, суспільство, різні соціальні групи, наявність криз в процесі розвитку особистості тощо. Тобто, за твердженням Г.С. Костюка [4], становлення особистості – це детермінований суспільними умовами (навчанням, вихованням) процес розвитку, що обумовлений внутрішніми суперечностями, які виникають в ньому.

У становленні особистості підлітка важливу роль відіграє суспільне середовище, контакти з дорослими, колектив. Таким чином, можна відстежити незаперечну роль учителя у формуванні особистості учня. Учитель фізичної культури є першоджерелом формування особистої фізичної культури учнів. Він повинен використовувати у своїй роботі засоби і методи, які б сприяли формуванню фізичної культури особистості, але для цього він повинен бути її носієм [10, 13].

Формування особистої фізичної культури школярів суттєво залежить від фаховості педагогів й адміністрації закладу освіти, організації процесу навчання, якісного навчально-методичного, матеріального забезпечення, рівня фізичної культури батьків [7, 11].

На думку вчених [3, 6, 9], на теперішньому етапі розвитку українського суспільства в школі не сформовано єдиного підходу до питань єдиного визначення поняття «особистість» і формування особистої фізичної культури учня. Отже, дослідження поглядів учителів фізичної культури на означену проблему представляє науковий інтерес.

Мета дослідження – визначити ставлення учителів до проблеми формування фізичної культури особистості школяра.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження проводяться в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі. У ході дослідження використано такі методи: аналіз науково-методичної літератури; педагогічний експеримент; соціологічні методи, методи математичної статистики.

Результати та дискусії. З метою визначення шляхів формування особистої фізичної культури школярів з боку педагогів нами було проведено анонімне анкетування учителів. В опитуванні взяли участь 78 учителів фізичної культури.

Майже половина учителів (43,6%) є старшими за 47 років і мають багатий досвід і стаж роботи більше 25 років (32,1%). 34,6% опитаних за віком належать до першого періоду зрілого віку і 21,8% – до вікового діапазону 36 – 46 років. Молодими фахівцями зі стажем роботи до 5 років є 14,1% учителів. 19,2% мають досвід роботи від 16 до 25 років. Найбільш численною є група фахівців, які мають досвід роботи від 6 до 15 років (34,6%).

Фахівцями вищої категорії є 37,2% учителів, фахівцями першої категорії – 30,8%, фахівцями другої категорії – 32,1%.

Отже, можна говорити, що учителі, які взяли участь в анкетуванні, є висококваліфікованими.

Опитування показало, що більшість учителів (69,2%) мають уявлення про реформування фізкультурної галузі і, зокрема, ознайомлені з особливостями стандарту освіти «Нова українська школа» (79,5%). Частково мають уявлення 28,2% і, відповідно, частково ознайомлені зі стандартом – 20,5%.

При цьому, 52,6% опитаних вважають, що стандарт середньої освіти фізкультурної галузі здатен сприяти вирішенню завдань, пов'язаних із особистісним розвитком підлітків, 42,3% – вважають, що частково і 5,1% вказують, що не сприятиме.

Однак більшість опитаних (98,7%) вказують, що процес фізичного виховання впливає на особистісний розвиток школяра. І майже всі учителі (92,3%) стимулюють прагнення дітей до особистісного зростання у процесі занять з фізичного виховання.

Таким чином, можна вважати, що незалежно від змісту і особливостей освітніх оновлень, що торкнулися фізкультурної галузі, фізичне виховання сприяє формуванню особистої фізичної культури школяра. Воно передбачає опанування знань, умінь, навичок виховної, освітньої, оздоровчої, рекреаційної діяльності та їх подальше використання в процесі самовдосконалення.

Проблема формування особистої фізичної культури, як соціального феномену, нерозривно пов'язана з необхідністю визначення її загального рівня та окремих компонентів. Неможливо сформулювати остаточну думку про рівень фізичної культури учня лише на підставі показників його фізичного розвитку, оволодіння ним руховими уміннями і навичками. Необхідно враховувати компоненти, що відносяться до духовної сфери, такі як ціннісні орієнтації, ступінь розвитку інтересів і потреб, зміст думок і почуттів [9].

У ході опитування респондентам було запропоновано визначити компоненти структури особистості підлітків, які формуються в процесі занять з фізичної культури. Відповіді учителів розподілилися таким чином:

- фізична складова – 97,4%;
- психофізичні властивості (рівень фізичної підготовленості) – 89,7%;
- соціальна складова (комунікативність, здатність до роботи в команді) – 64,1%;
- психічні властивості (свідомість і самосвідомість) – 51,2%;
- спрямованість діяльності (система потреб, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій) – 50,6%;
- когнітивна сфера особистості (відчуття, сприйняття, пам'ять, увага, мислення, уява) – 44,8%;
- характер – 43,5%;
- здібності (система інтелектуальних вольових та емоційних властивостей) – 42,3%;
- духовна складова (толерантність, здатність до емпатії) – 25,6%;
- темперамент (структура природних властивостей) – 24,3%.

Тобто опитані учителі не в повній мірі надають рівноцінного значення всім компонентам фізичної культури особистості.

Також респонденти дали відповіді щодо форм роботи з фізичного виховання, які найбільшою мірою сприяють формуванню особистості дитини. До таких віднесено:

- заняття у спортивних секціях – 97,4%;
- уроки фізичної культури – 94,9%;
- змагання – 93,6%;
- спортивні свята – 89,7%;
- форми роботи в режимі дня – 75,6%;
- фізичне виховання в сім'ї – 57,7%;
- самостійні заняття – 51,2%.

На думку учителів, найбільш значущими видами рухової активності для формування особистості підлітків є:

- спортивні ігри – 98,7%;
- гімнастика – 53,8%;
- туризм – 43,6%;
- плавання – 37,2%;
- боротьба – 33,3%;
- силовий фітнес – 33,3%.

Отже, цілком закономірними і взаємопов'язаними є відповіді учителів стосовно формування особистої фізичної культури через масові форми фізичного виховання, а також застосування засобів, які передбачають активну участь у навчально-виховному процесі. При цьому, не всі учителі значуще оцінюють вплив фізичного виховання в сім'ї, а також самостійних форм занять фізичними вправами для формування фізичної культури особистості школяра. Враховуючи сучасні умови життя в нашій країні, а саме організацію дистанційного навчання, відсутність повноцінного доступу до організованих форм занять фізичною культурою і спортом, такі форми мають відігравати провідну роль в становленні особистості учня.

Формування фізичної культури – складний багаторічний і багатоетапний процес, кінцевою метою якого є: формування потреби протягом всього життя піклуватись про власний фізичний розвиток, фізичне і психічне здоров'я. В цьому процесі задіяно багато чинників від яких залежить успіх формування фізичної культури особистості. Умовно ці чинники можна поділити на зовнішні і внутрішні. До зовнішніх можна віднести: вплив батьків, вчителів, оточуючого середовища і матеріального забезпечення на формування фізичної культури дитини. До внутрішніх чинників відносяться: внутрішня мотивація та наявність інтересу школяра до фізичної культури, а також біологічна потреба в русі. Взаємодія цих двох груп чинників і їх гармонійне поєднання сприяє формуванню фізичної культури школярів [11].

Запорукою успішної організації фізичного виховання в закладі освіти є врахування мотивів та потреб учнів у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності. Серед респондентів 69,2% вказали, що вивчають мотиваційні пріоритети дітей до занять фізичною культурою і спортом, 32,1% – частково. При цьому, задовольняють інтереси і мотиви дітей у процесі занять з фізичного виховання 51,3%, частково – 34,6%. Така ситуація може бути виправданою при неналежному матеріально-технічному забезпеченні навчально-виховного процесу в закладі освіти.

Крім того, 39,7% опитаних вказали, що приділяють увагу формуванню індивідуальної траєкторії розвитку особистості учнів, 29,5% – частково. Це свідчить про те, що при формуванні особистої фізичної культури школярів учителями недостатньо враховуються індивідуальні особливості та потреби учнів.

Однією з головних особливостей реформування освіти в нашій державі є впровадження компетентнісного підходу, який не оминув і фізкультурну галузь. На питання «Чи впливає впровадження компетентнісного підходу у фізичному вихованні на формування особистості підлітка?» більшість опитаних (85,9%) відповіли ствердно.

Серед компетентностей, які найбільшою мірою впливають на формування особистої фізичної культури школярів, учителі виділяють:

- навчання впродовж життя – 89,7%;
- культурну компетентність – 88,5%;
- вільне володіння державною мовою – 82,1%;
- інноваційність – 80,8%;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами – 79,5%;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав та можливостей – 76,9%;
- математичну компетентність – 73,1%;
- інформаційно-комунікативну компетентність – 73,1%;
- екологічну компетентність – 71,8%;
- компетентність у галузі природничих наук, техніки, технологіях – 67,9%;
- підприємливість та фінансову грамотність – 65,4%.

Серед пропозицій щодо реалізації завдань з особистісного розвитку школярів у фізичному вихованні учителі вказують на необхідність залучення дітей до систематичних занять у спортивних секціях і гуртках, у тому числі, на безоплатній основі, поліпшення матеріально-технічної бази закладів освіти, впровадження інноваційних засобів і методів фізичного виховання, що викликають значний інтерес учнів, в тому числі, із застосуванням інформаційно-комунікаційних засобів, формування свідомості та відповідальності в процесі занять фізичними вправами, ціннісного ставлення до власного здоров'я, нарешті, повернення дітей до очної форми навчання для повноцінної організації освітнього процесу.

Таким чином, дослідження ставлення учителів до проблеми формування фізичної культури особистості школярів дозволяє дійти **висновку**, що це питання є складним і багатограним, залежить від багатьох чинників. Погляди учителів сходяться на думці, що фізкультурна галузь сприяє формуванню фізичної культури особистості школярів. Однак, є певні розходження у трактуванні складових компонентів особистої фізичної культури, не в повній мірі враховується її комплексний характер, що передбачає вплив на фізичну, психічну, соціальну,

духовно-ціннісну сфери розвитку учня. Відповідно слід звернути увагу на можливості застосування всіх форм організації фізичного виховання, в тому числі, самостійних.

Перспективи подальших досліджень полягають у наукових пошуках ефективних засобів і методів формування фізичної культури особистості школярів.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не існує конфлікту інтересів.

Література

1. Божик М. Особиста фізична культура вчителя як основа формування позитивного ставлення учнів до фізичного виховання. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 8. С. 16–18. <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-08/11bnveos.pdf>
2. Гончар Г. Концептуальні підходи до пояснення нового вектора формування особистої фізичної культури студентів у процесі неспеціальної фізкультурної освіти. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № (18). С. 43–47. <https://www.sportvisnyk.vnu.edu.ua/index.php/sportvisnyk/article/view/406>
3. Ільченко А.І. Ціннісне ставлення особистості до різних складових фізичної культури. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2011. Вип. 15, кн. 1. С. 431–438.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. школа, 1989. 237 С.
5. Круцевич Т., Марченко О., Дедух М. Сучасні підходи до формування індивідуальної фізичної культури учнівської молоді в процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. №2. С. 66–75. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2021.2.66-75>
6. Логвиненко О.Б., Гук О.В. Виховання фізичної культури учнів як спільна діяльність педагогів загальноосвітньої школи. *Наука і освіта*. 2012. № 4. С. 115-118. dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13796
7. Лой Б., Гордієнко О. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування індивідуальних освітніх траєкторій у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти. *Теорія і практика фізичної культури і спорту*. 2023. № 1. С. 74-79. <https://doi.org/10.31470/2786-6424-1/2023-74-79>
8. Москаленко Н., Яковенко А., Овчаренко С., Сидорчук Т., Ханюкова О. Перспективи модернізації системи фізичного виховання закладів загальної середньої освіти України. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 2. С. 67–74. DOI: 10.32540/2071-1476-2023-2-067
9. Огніста К. В. Педагогічні умови формування фізичної культури першокласників: дис. ... канд. наук. з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Терноп.держ.пед.ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2003. 255 с.
10. Огніста К. До питання про формування особистої фізичної культури учнів молодшого шкільного віку. *Молода спортивна наука України*. 2000. Вип. 4. С. 23-25.
11. Огніста К., Огністий О. Формування особистісної фізичної культури першокласників на уроках. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 4. С. 166–170.
12. Пангелова Н., Москаленко Д. Сучасні підходи щодо формування особистої фізичної культури підлітків 14-15 років. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 1. С. 119–126. DOI: 10.32540/2071-1476-2023-1-119
13. Петрица П. Педагоги про зміст та організацію формування особистої фізичної культури студентів. *Спортивна наука України*. 2017. № 4 (80). С. 33-37. <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/9949/1/627-1275-1-SM%20%281%29.pdf>
14. Сутула В.О., Бондар Т.С., Васьков Ю.В. Формування фізичної культури особистості – стратегічне завдання фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2009. № 1. С. 15–21.

References

1. Bozhik M. The teacher's personal physical culture as a basis for forming a positive attitude of students towards physical education. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. 2011. No. 8. P. 16-18. <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-08/11bnveos.pdf>
2. Gonchar G. Conceptual approaches to the explanation of the new vector of formation of personal physical culture of students in the process of non-special physical education. *Youth scientific bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*. 2020. No. (18). P. 43–47. <https://www.sportvisnyk.vnu.edu.ua/index.php/sportvisnyk/article/view/406>
3. Ilchenko A.I. Valuable attitude of the individual to various components of physical culture. *Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*. 2011. Issue 15, book 1. P. 431–438.
4. Kostyuk H.S. Educational process and mental development of personality. K.: Rad. school, 1989.
5. Krutsevich T., Marchenko O., Dedukh M. Modern approaches to the formation of individual physical

- culture of schoolchildren in the process of physical education. *Theory and methodology of physical education and sports*. 2021. No. 2. P. 66-75. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2021.2.66-75>
6. Logvinenko O.B., Huk O.V. Education of physical culture of students as a joint activity of teachers of a comprehensive school. *Science and education*. 2012. No. 4. P. 115-118. dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13796
 7. Loy B., Gordienko O. Preparation of future physical education teachers for the application of individual educational trajectories in the educational process of general secondary education institutions. *Theory and practice of physical culture and sports*. 2023. No. 1. P. 74-79. <https://doi.org/10.31470/2786-6424-1/2023-74-79>
 8. Moskalenko N., Yakovenko A., Ovcharenko S., Sydoruk T., Khanyukova O. Prospects for modernization of the system of physical education of general secondary education institutions of Ukraine. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*. 2023. No. 2. P. 67-74. DOI: 10.32540/2071-1476-2023-2-067
 9. Ognista K. V. Pedagogical conditions for the formation of physical culture of first-graders: dissertation. ... candidate of science with physics exit and sports: 24.00.02 / Ternopil State Pedagogical University named after V. Hnatyuk. Ternopil, 2003. 255 p.
 10. Ognista K. To the question of the formation of personal physical culture of students of primary school age. *Young sports science of Ukraine*. 2000. Issue 4. P. 23 - 25.
 11. Ognista K., Ognisty O. Formation of personal physical culture of first graders in lessons. *A new pedagogical thought*. 2013. No. 4. P. 166–170.
 12. Pangelova N., Moskalenko D. Modern approaches to the formation of personal physical culture of adolescents 14-15 years old. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*. 2023. No. 1. P. 119-126. DOI: 10.32540/2071-1476-2023-1-119
 13. Petritsa P. Teachers about the content and organization of the formation of students' personal physical culture. *Sports science of Ukraine*. 2017. No. 4 (80). P. 33-37. <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/9949/1/627-1275-1-SM%20%281%29.pdf>
 14. Sutula V.O., Bondar T.S., Vaskov Yu.V. Formation of physical culture of the individual is a strategic task of physical education of students of general educational institutions. *Slobozhan scientific and sports bulletin*. 2009. No. 1. P. 15–21.